

Anarhistički pokret u Makedoniji

Kratki osvrt

Stefan Simonovski

2013.

Pojava anarhizma u Makedoniji datira od početka poslednje decenije 19. stoljeća. Prvi ozbiljniji pokušaji su vezani za takozvani „Ženevski kružok“, oformljen 1897. u Švicarskoj kao *Makedonski tajni revolucionarni komitet* od strane anarhista iz Makedonije i Bugarske koji su tamo studirali. Iste godine izdaju ono što se smatra prvim anarhističkim vesnikom u ovim krajevima, *Osveta*. Pišu „Apel“ i „Program“ koji se distribuiraju u Makedoniji koja je pod turskom vlašću. U njima *Komitet* se obraća svim slobodoumnim ljudima u Makedoniji i izjavljuje da je organizovan da „uništi vlast tirana, da razbije okove robova i da oslobodi vekovima ugnjetavane Makedonce“¹. S obzirom da je Makedonija pod turskom vlašću, a u duhu vremena i okruženja u kojima prevladava ideja i borba za nacionalno oslobođenje, najveći deo anarhističkog pokreta, na ovaj ili onaj način, je deo te borbe. Važno je napomenuti da makedonski i bugarski anarhistički pokret uostalom dele jednu istu istoriju, koja u skladu s tadašnjom političko-društvenom situacijom na Balkanu je u najvećoj meri usmerena prema borbi protiv tiranije Otomanske imperije². 1898. najveći deo članova Ženevskog kružoka dolazi u Makedoniju posvetiti se prosvetnoj i revolucionarnoj aktivnosti i uključuju se u pokret za nacionalno oslobođenje Makedonije. Iste godine u Skoplju, Petar Mandžukov (član Ženevskog kružoka) piše i izdaje *Anarhističku azbuku*. Ubrzo posle toga je uhapšen i osuđen na smrt zbog protudržavne aktivnosti, ali je presuda kasnije preimenovana u doživotni zatvor. U zatvoru pokušava da se obesi, ali ne uspeva u svojoj nameri. Nakon toga sledi ponovno razmatranje dela i verovatno pod uticajem njegovoj ujka koji je bio pravoslavni vladika i potkupom službenika, biva oslobođen³. 1900. godine, on zajedno sa još dvoje anarhista (Slavi Merdžanov i Petar Sokolov) kuju plan da izvrše atentat na turskog sultana Abdula Hamida, ali im ta zamisao ne uspeva. Kasnije kopaju tunnel ispod Otomanske banke u Istanbulu s ciljem da je dignu u vazduh, ali i taj njihov pokušaj propada.

Važno je da se napomene da u tom periodu postoje više anarhističkih grupa i struja koje nemaju jednako mišljenje prema učešću u pokretu za nacionalno oslobođenje. Postoje dve glavne struje, od kojih se jedna zalaže za organizovano učešće u pokretu za nacionalno oslobođenje i pripremanje sa istim. Kao najmarkantniji predstavnik te struje ističe se Mihail Gerđžikov, koji će dugo vremena biti desna ruka jednoj od najznačajnijih figura makedonskog pokreta za nacionalno oslobođenje, Goce Delčevu, koji će pod njegovim uticajem razviti i simpatije prema anarhizmu. Druga struja se zalaže za samostalno delovanje anarhista. Iz te struje najpoznatija je grupa „Gemidžii“ koja je 1903. u Solunu izvršila verovatno najveće terorističke akcije izvedene od strane anarhista u Evropi. Cilj im je da destabilizuju Otomansku imperiju i privuku pozornost velikih sila na „Makedonsko pitanje“. Akcije traju 4 dana. Između ostalog, u Solunskom pristaništu u vazduh je dignut francuski parabrod *Gvadilkivir*, postavljen je eksploziv u voz koji je saobraćao na liniji

¹ Георги Хаджиев, Националното освобождение и безвластният федерализъм, Париз 1969; Софија 1992

² Pitanje o odnosu i relacijama između Makedonije i Bugarske je veoma kompleksno i još uvek aktuelno, bez obzira dali se radi o slobodarskim krugovima ili o oficijalnoj politici. Glavna okosnica je takozvano „Makedonsko pitanje“. Za primer, posle raspada Jugoslavije i otcepljenja i osamostaljivanja Makedonije, Bugarska je prva priznala Republiku Makedoniju kao nezavisnu državu, ali još uvek ne priznaje makedonski identitet i jezik, smatrajući Makedonce za „odnorođene Bugare“. Bugarski anarhist Georgi Hadžiev koristi termin „novofabrikovani Makedonci“ da imenuje stanovnike Makedonije koja je 1944. dobila status ravnopravne federativne republike u okviru Jugoslavije. „Tito uspeva da iskoristi kratkovidnu politiku bugarskih komunista i postavlja temelje jedne nove nacije – ‚makedonske‘, sa novom istorijom – ‚makedonskom‘, sa novim jezikom – ‚makedonskim‘, lingvistima poznat kako srpsko narečje bugarskog jezika. U stvarnosti ne može da postoji zaseban, nezavisan makedonski narod, a nikada i nije postojao.“ (1969; 1992). Ovo je uistinu kompleksna tema koja prevazilazi obim ovog kratkog napisa i za koju sad nemamo prostor ovde diskutovati i dublje je analizirati.

³ Георги Хаджиев, Националното освобождение и безвластният федерализъм, Париз 1969; Софија 1992

Carigrad (Istanbul) – Solun (nema žrtve u obe akcije), dignuta je u vazduh zgrada Otomanske banke. Veći deo učesnika ovih akcija je ili ubijen tokom njih ili su izvršili samoubistvo⁴.

Drugi važni momenat iz tog perioda je Ilindenski ustanak protiv turske vlasti 1903. godine. Veliki deo anarhista učestvuju u njemu. U Kruševu je proglašena i republika koja uspeva da izdrži 10 dana pre nego što je krvavo ugušena kako i ustanak u ostalim delovima Makedonije. Inače, Kruševska republika smatra se prvom republikom na Balkanu. Očekivano, nakon neuspelog ustanka slede silne represije i veliki broj anarhista emigrira u Bugarsku. Deo nastavlja da učestvuje u pokretu za nacionalno oslobođenje sve do 1906./7., kada nakon sve većeg uticaja bugarskog carskog dvora na pokret za nacionalno oslobođenje, anarhisti zaključuju da učestvovanje u istom je gubljenje vremena i posvećuju se anarhističkoj propagandnoj aktivnosti⁵. Neposredno nakon toga, oba Balkanska rata i Prvi svetski rat negativno utiču na razvoj anarhističkog pokreta. Drugi balkanski rat započinje Bugarska. Nezadovoljna teritorijalnom raspodelom napada Srbiju i Grčku, svoje saveznike iz Prvog balkanskog rata koji se vodio protiv Turske. Nakon toga nastaje podela Makedonije između Bugarske, Srbije i Grčke. Ono što je danas poznato kao Republika Makedonija, inače poznata i kako Vardarska Makedonija, je deo što je pripao Srbiji.

Ovde u Makedoniji postoji veoma malo informacija o delovanju anarhističkih grupa i organizacija u periodu od Prvog do Drugog svetskog rata. Iskreno, ja nemam mnogo informacija. Znam da su postojale anarhosindikalističke grupe u istočnom delu Makedonije, ali ništa više od toga. Kao što sam napomenuo, velik broj anarhista emigrira u Bugarsku i kontinuitet pokreta u Makedoniji polako se gubi i nestaje, dokle u Bugarskoj opstaje, pogotovo nakon formiranja Bugarske anarho-komunističke federacije (1919). Nakon Drugog svetskog rata, u Makedoniji (koja tad postaje federativna republika u okviru Jugoslavije) nastaje potpun vakuum što se tiče anarhističkih ideja i delovanja. Koliko je meni poznato, u tom periodu (od 1945 do 1990) ne postoji ni jedna anarhistička publikacija na makedonskom jeziku. Niti pak postoje nekakvi zapisi ili informacije o delovanju nekih grupa, a ne znam ni za pojedince iz Makedonije koji su bili deo nekakvog anarhističkog delovanja u Jugoslaviji. Uistinu, informacije o tom periodu su veoma oskudne.

To se menja posle raspada Jugoslavije, kade se sredinom devedestih javlja vidljiva aktivnost na tom polju. Najpre u nekim fanzinima počinje sve češće da se spominje i da se piše o anarhizmu, a zatim to polako počinje da poprima i da se razvija u drugačije oblike. Ipak, za neko organizovani delovanje se ne može pričati. Poznata mi je politička situacija u regionu iz poslednje decenije 20 stoljeća. Raspad Jugoslavije i ratovi (u Makedoniji nije bilo rata, a Makedonija u svetskoj javnosti je bila predstavljana kao „Oaza mira“, kao jedina republika koja se otcepila od Jugoslavije na miran način. No samo nekoliko godina kasnije to će se promeniti, što je samo dokaz da je to bila obična propagandna konstrukcija namenjena političkim ciljevima), bombardovanje Srbije i NATO intervencija na Kosovu 1999., pa onda konflikt u Makedoniji 2001. između Albanaca i Makedonaca, koji je ustvari bio vrh njihove međusobne etničke netrpeljivosti. Konflikt je trajao oko pola godine i završio se potpisivanjem takozvanog Ohridskog dogovora (po nalog i prinudi međunarodne zajednice) koji je garantovao veću integraciju Albanaca makedonske institucije, odnosno veći deo kolača vlasti. I pored svih deklarativnih pomirenja, etnička podeljenost još

⁴ Kao što to obično biva, vladajuća istorija kasnije uzurpira i prisvaja njihovo delo, proglašavajući ih nacionalnim herojima, ignorišući njihove anarhističke ideje i predstavljajući ih generalno kao progresivce i napredne borce za oslobođenje Makedonije. 2010. su im čak postavili i spomenik na glavnom trgu u Skoplju, kao deo „kulturnog inženjeringa“ (takozvane antikvizacije) koji sprovodi desničarska vlast u Makedoniji zadnjih godina i koji se zasniva na tvrdnji da su Makedonci bibliski narod i potomci Aleksandra Makedonskog.

⁵ Георги Хаджиев, Историја на безвластническото движение в Българија, Париз 1980; Софија 1996

Treća veleška četa – tehničko odeljenje.

Četu je predvodio vojvoda Nikola Dečev (sredina, tamna uniforma; 1880.-1903.), anarhista poreklom iz Bugarske (Stara Zagora) koji je bio deo struje koja je i formalno učestvovala u makedonskoj revolucionarnoj organizaciji. Fotografija datira iz 1903 godine, kratko pre nego što su u bitci sa turskom vojskom kod sela Lukovo u blizini Kratova (istočna Makedonija) većina njih poginuli, uključujući i Dečeva.

Prvi s leva na slici je Julij Cezar Rozental (sekretar čete; poginuo u istoj bitci sa Dečevom), anarhista i poet poljsko-ruskog porekla. Njegov otac, August Rozental, je bio revolucionar koji je kao organizator jednog ustanka u Ukrajini bio osuđen na smrt, da bi zatim presuda bila zamenjena progonstvom u Sibir. Posle 25 godina sa porodicom uspeva iz Sibira pobeći u Bugarsku gde kao lekar radi po raznim mestima. Obojica su iznimno zaslužni za širenje slobodarskih ideja na ovim prostorima. To naravno nije prošlo neprimećeno od strane vlasti, pa je August Rozental 1889. proteran iz Bugarske u Vranje, gde je i umro.

Pečat Makedonskih revolucionara-terorista.

Grupa koja se ustvari preklapala sa *Makedonskim tajnim revolucinarnim komitetom* i koja stoji iza vesnika *Osveta* i koja je idejno uticala na Gemidžije.

uvek je ključna u definisanju društvenih i političkih odnosa u Makedoniji. Imajući u vidu sve ove pojave, bilo je logično da anarhisti velik deo svoje aktivnosti usmere u tom pravcu i da učestvuju u strujama koje su se protivili militarizmu, ratovima, nacionalizmu. Odatle, u tom periodu (krajem devedesetih) formira se i deluje nekoliko neformalnih i grass root grupa u kojima učestvuje znatan broj anarhista. Tu su AMAN, GAMA, Mirovna Akcija (koja je kasnije produžila da funkcioniše kao formalna grupa; postoji i danas), koji izdaju brošure, letke, njuzletere, organizuju antiratne akcije.

Tipična anarhistička grupa koja je aktivnija i uočljivija iz tog perioda je KSI (Kolektiv za slobodarsku ideju). Preveli su, izdali i distribuirali velik broj pamfleta, a nekoliko godina su izdavali i njuzleter *So glava niz zid*, čija frekvencija izlaza je bila dva broja godišnje. Zadnji brojevi su ustvari prerasli u format časopisa. Izdali su 8 brojeva, od kojih zadnji 2003. Prevođeni su pretežno anarhistički klasici (kako Bakunjin, Malatesta), ali bilo je i nekih novijih teorijskih doprinosa. Prema njihovim tvrdnjama, u periodu dok je kolektiv funkcionirao, ukupni broj distribuiranih pamfleta (zajedno sa svim brojevima njuzletera) iznosio je oko 10.000 kopija. Što je za tadašnje (a bogme i za sadašnje) uslove i okolnosti u Makedoniji ozbiljan broj. U jednom momentu su imali kratkotrajni flert sa anarhosindikalizmom, planirajući da oforme formalnu organizaciju sa statutom i programom, ali veoma brzo su odustali od te namere.

2000. godine je održan ex-Yu anarhistički skup u Zelenkovcu (BiH), koji je trebao da bude nekakav pokušaj za povezivanje i zajedničko delovanje anarhista iz regiona. Učestvuju i nekoliko anarhista iz različnih grupa iz Makedonije (Skoplje i Prilep). Ali verovatno nejednaka razvijenost pokreta u novonastalim sredinama/državama, kako i nezrelost i neiskustvo, nisu omogućili neko ozbiljnije udruživanje i zajedničko delovanje. Ali su kontakti ostali i evo sada, godinama kasnije, postoje određeni pomoci u odnosu na to. Ipak, taj skup je za posledicu imao razmrđavanje i intenziviranje aktivnosti između anarhističkih grupa u Makedoniji, kao i podgrevanje međusobnih diskusija i sukoba.

Inače, anarhističke aktivnosti od kraja prošlog i početka ovog stoljeća koncentrisane su uglavnom na Skoplje i u jednom periodu na Prilep. U to vreme postoje i dva infoshopa i biblioteke, koji

deluju kako tačke za susretanje raznih slobodarskih grupa i pojedinaca. Prvo se formira jedan u Skoplju, a zatim u Prilepu.

Organizuju se razne aktivnosti, diskusije, projekcije, direktne akcije (uglavnom za vreme stranačkih izbora, protiv multinacionalnih kompanija...). Ali ne postoji neko masovnije prisustvo na ulicama.

2003. na inicijativu drugova iz Soluna organizuje se balkanski anarhističku skup u istom gradu na kom prisustvuju i anarhisti iz Makedonije. Iste godine u blizini Soluna se održava i Europski samit, a više anarhista iz Makedonije učestvuje u aktivnostima i protestima vezanih za to. Iste godine u Skoplju intenziviraju se i protesti protiv rata u Iraku, sa vidljivim prisustvom anarhista, a intenziviraju se i kontakti sa grupama iz Bugarske i Grčke. 2004. je u Skoplju organiziran anarho-feministički festival na kojem prisustvuju razne grupe i pojedinci iz regiona i Evrope.

2003. sa radom počinje *Ploštad Sloboda*, prvi ozbiljniji pokušaj anarhističkog izdavaštva. Izdali su više brošura i pamfleta, a 2004. i prve anarhističke knjige na makedonskom jeziku. Fokus je bio stavljen na savremene i neortodoksne anarhističke tekstove i teorije (Bob Black, Fredy Perlman, Hakim Bey, John Zerzan, Alfredo Bonnano etc.). Ali posle samo nekoliko godina rada, taj projekat obamire.

Treba istaći i sajt *terror13*, koji je generirao anarhističke vesti, a imao je i onlajn arhivu tekstova. Uspeo je da se održi duže vreme, negde oko 8 godina. Prestao je da funkcioniše pre otprilike dve godine.

Znači postoji određeni rastući trend u anarhističkom delovanju sve do 2005.-06., kad započinje jedno zatišje, kod velikog broja pojedinaca koji su najdirektno učestvovali u pokretu počinje se osećati nekakva istrošenost, umor i razočarenje zbog neuspeha da se izgradi jedna čvršća osnova sa koje bi mogao da se razvije anarhistički pokret u pravom smislu reči.

Zatišje traje negde do 2009.-10., kada se ponovno oseća neka živahnost dolaskom novije, mlađe generacije.

Uočljivija grupa iz ovog perioda je Anarhistički front, koja je jedno vreme vodila infošop i biblioteku, a organizovali su i Balkanski anarhistički sajam knjiga u Skoplju 2011. Definišu se kao anarho-komunistička grupa. Zanimljivo je da se opisuju kao anarhističko krilo levičarske organizacije *Lenka*⁶ (inače formalno registrovana organizacija), birajući da budu u senci i na marginama levice (stara anarhistička boljka). Istorija i iskustvo ukazuju da će to najverovatnije u određenim trenucima dovesti do kompromitiranja anarhističkih ideja i anarhističke borbe. Prethodna generacija anarhista u Makedoniji (pre svega onih uključenih u projekat *Ploštad Sloboda* i u *terror13*) je bila mnogo više otvorena za nove idejno-teorijske doprinose i struje unutar anarhizma, insistirajući na delovanju i organiziranju anarhista van levice.

Od novijih aktivnosti hteo bih istaći projekat „AJDE“ u kome su uključeni i anarhisti iz Makedonije i Grčke i koji se fokusira na: „...to oppose the rhetoric that is being reproduced by the nationalistic euphoria connected with the 100 years anniversary since the “liberation” of Thessaloniki in Greece and the 100 years since the signing of the Bucharest Treaty in the Republic of Macedonia. Recently we set out, to the best of our abilities, a discussion concerning the political reading of history and deepening of theoretical issues such as the meaning of “nations”, the usage of national symbols and the role of nation-states in the framework of today’s capitalist crisis.“⁷

⁶ sm.a-bg.net

⁷ ajde.espivblogs.net/

Napomena: Ovo je samo jedan kratak napis čiji je cilj steći jednu opštu predstavu, kako i ukazati na postojanje anarhističkih ideja i akcija i u ovom kraju sveta. Nema nameru da bude definitivan prikaz o anarhističkom pokretu u Makedoniji, ni pa ulazi u neku ozbiljniju i dublju analizu o samoj njegovoj strukturi, tendencije, nedostaci. To ostavljamo za neku drugu priliku.

Viva!

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Stefan Simonovski
Anarhistički pokret u Makedoniji
Kratki osvrt
2013.

Autor osobno

anarhisticka-biblioteka.net